

УДК 159.938.3:378

СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВПЛИВУ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Мусаелян О.М., аспірант
кафедри педагогіки та психології професійної освіти
Національний авіаційний університет

У статті наведено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей аутоагресивної поведінки студентів вищих навчальних закладів залежно від їх смисложиттєвих орієнтацій. Констатовано факт негативної кореляції між рівнем схильності до аутоагресивної поведінки та всіма видами смисложиттєвих орієнтацій і загального показника осмисленості життя у студентської молоді. Показано особливості схильності до різних проявів аутоагресивної поведінки залежно від статі та смисложиттєвих орієнтацій. Такі особливості виявлено насамперед щодо відсутності впливу таких смисложиттєвих орієнтацій, як осмисленість життя, цілі життя, локус контролю-Я на зниження схильності до аутоагресивної поведінки, у чоловіків. У жінок виявлено стійку негативну кореляцію між рівнем схильності до аутоагресивної поведінки та всіма видами смисложиттєвих орієнтацій. Визнана доцільність розробки диференційованої програми для попередження аутоагресивної поведінки студентської молоді.

Ключові слова: смисложиттєві орієнтації, цілі життя, осмисленість життя, аутоагресивна поведінка, девіантна поведінка, студенти.

В статье приведены результаты эмпирического исследования психологических особенностей аутоагрессивного поведения студентов высших учебных заведений в зависимости от их смысловых ориентаций. Констатирован факт отрицательной корреляции между склонностью к аутоагрессивному поведению и всеми видами смысловых ориентаций и общего показателя осмысленности жизни у студенческой молодежи. Показаны особенности склонности к разным проявлениям аутоагрессивного поведения в зависимости от пола и смысловых ориентаций. Такие особенности выявлены относительно отсутствия влияния таких смысловых ориентаций, как осмысленность жизни, цели жизни, локус контроля-Я на снижение склонности к аутоагрессивному поведению, у мужчин. У женщин выявлена стойкая негативная корреляция между уровнем склонности к аутоагрессивному поведению и всеми видами смысловых ориентаций. Признана целесообразность разработки дифференцированной программы по предупреждению аутоагрессивного поведения студенческой молодежи.

Ключевые слова: смысловые ориентации, цели жизни, осмысленность жизни, аутоагрессивное поведение, девіантное поведение, студенты.

Musaelian O.M. LIFE-PURPOSE ORIENTATIONS AND FEATURES OF THEIR INFLUENCE ON THE PROPENSITY TO SELF-HARM BEHAVIOR OF STUDENTS

The article deals with results of empirical study of psychological features of self-harm behavior of university students depending on their life-purpose orientations. It notes the fact about negative correlation between the level of susceptibility to self-harm behavior and all kinds of life-purpose orientations and general indicator of meaningfulness of students' life. It is defined that features of propensity of university students to self-harm behavior are based on gender. These features primarily are found relatively no impact of life-purpose orientations: meaningful life, goals in life, locus of control-I to reduce the propensity to self-harm behavior of men. It is accepted expediency to develop differentiated programs for self-harm behavior of students' prevention.

Key words: life-purpose orientations, goals in life, meaning of the life, self-harm behavior, deviant behavior, students.

Постановка проблеми. Проблема психологічної допомоги студентській молоді у пошуку свого місця в житті, життєвого призначення, розуміння самого себе завжди була важливою задачею виховання та навчання у вищих навчальних закладах. Саме в цьому віці у людини відбуваються формування моральних якостей, напрацювання ціннісних орієнтацій та ідеалів, вироблення стійкого світогляду та формування громадянських якостей особистості. У молоді проходить усвідомлення особистісного

сенсу життя, тобто наявності таких цілей та цінностей, які направляють, організують всю життєдіяльність молоді людини.

Багато юних людей у сьогоденні час характеризуються дезінтеграцією системи ціннісних орієнтацій, певною втратою сенсу життя, що суттєво ускладнює процес соціалізації та подальшу самореалізацію особистості, сприяє схильності до девіантної поведінки.

В наш час критерії норм загальноприйнятих систем цінностей в значному

ступені зникають, що проявляється у стані аномії суспільства. Таким чином, у сучасних умовах «кризи цінностей» та відсутності загальноновизнаної ідеології уявлення про культурно-схвалювану поведінку розмиваються, тому вибір моделей поведінки нашої молоді спирається більше на ієрархію індивідуальних цінностей та смисложиттєві орієнтації особистості. Отже, їх формування у молодому віці є суттєво важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що чіткого визначення поняття «смысл життя» в науці не існує. Зокрема, у вітчизняній психології принципово не розрізняють поняття «смысл життя», «цінності», «цілі», «смыслові утворення» та «смисложиттєві орієнтації». Всі наявні трактовки поняття сенсу життя не є абсолютними, тому що відображають феноменологію кожного з авторів і свідчать про безкінечність проявів людини у житті.

У вітчизняній психології проблема смыслу життя розглядалася в наукових працях К.О. Абульханової-Славської, Л.І. Анцифорової, О.О. Бодальова, О.М. Леонтьєва, Д.О. Леонтьєва, В.Е. Чудновського та ін. [1; 2; 4; 6; 9; 10; 20]. Ці вчені розробляли означену проблему не тільки на рівні індивіда, а й на рівні соціуму, а також в руслі уявлень про людину як суб'єкта життєдіяльності. Представники діяльнісного підходу підкреслювали важливість особистісного смыслу, який є формою пізнання суб'єктом його життєвих смыслів (О.М. Леонтьєв, О.К. Тихомиров та ін.) [9, с. 17].

Смысл життя як глобальну цінність життя визначає О.О. Бодальов: «Під смыслом життя в психології розуміють відображену у свідомості та переживаннях людини як суб'єктивно гранично значущу для нього якусь цінність, яка перетворилася на його головний регулятор та яка стала його власною найбільшою цінністю» [6, с. 55].

На думку В. Франкла, смысл життя доступний будь-якій людині і не залежить від статі, віку, інтелекту, освіти, характеру, середовища та релігійних переконань, що підтверджується численними емпіричними даними. Те, що надає життю смысл, може лежати в майбутньому (цілі), у сьогоднішньому (почуття повноти та насиченості життя) та в минулому (задоволеність підсумками прожитого життя) [18].

У ряді досліджень (Г.В. Акопов, Д.О. Леонтьєв, В.Е. Чудновский та ін.) поняття смыслу життя ототожнюється з поняттям смисложиттєвих орієнтацій [2; 10; 20]. При цьому Д.О. Леонтьєв розкриває сутність цього феномена таким чином: смисложиттєві орієнтації як складні соціально-психологічні утворення породжуються реальними

значимими життєвими взаємовідносинами суб'єкта та буття, вони релевантні по відношенню до всього життєвого шляху особистості, задають вектор та межі самореалізації особистості як суб'єкта життєвого шляху через структурну організацію життєвих цілей [10].

Для нашого дослідження особливо важливо дослідити формування смисложиттєвих орієнтацій саме у молодому віці. Загальноновизнано, що старший підлітковий та юнацький вік є сензитивним для формування ціннісно-смыслові сфери особистості. В. Франкл писав, що в юнацькому віці питання про смысл життя особливо важливі і ставляться найчастіше, і це не є хворобливим симптомом [18]. Показником сформованості смыслові сфери у цьому віці є самовизначення особистості в цілях життя та їх значимості для себе. Але у юнацькому віці цього досягають не всі молоді люди [19]. Важливим для формування системи особистісних смыслів вважає юнацький вік також А.В. Серий. Він розвиває ідею, що в цей період особистісного розвитку смысли формуються у певну систему, яка характеризується динамічністю, ієрархічністю та стійкістю, ця система опосередковує подальший розвиток ціннісних орієнтацій, світогляд, ідентичність, стає одним із центральних ланцюгів, які регулюють поведінку та життєдіяльність молоді людини [16]. На регулятивній функції ціннісних орієнтацій та осмысленості життя у юнацтва наполягала також Л.І. Божович. Вона вважала, що саме в цей період вони мають суттєвий вплив на поведінку та діяльність людини [7].

Усвідомлення смисложиттєвих орієнтирів у період раннього віку набуває перспективної стратегічної направленості, свободи від впливу спокуси ситуації та миттєвих, імпульсивних спонукань [13]. Уміння регулювати свою поведінку, яке характерне для зрілої автономної особистості, важливе для уникнення девіацій, зокрема аутоагресивної поведінки, у студентській молоді.

Саме тому актуальним є дослідження особливостей смисложиттєвих орієнтацій та особливостей їх впливу на зменшення схильності студентської молоді до аутоагресивної поведінки. Які види смисложиттєвих орієнтацій найбільш характерні для студентського віку, чи пов'язані конкретні види смисложиттєвих орієнтацій зі статтю – це питання, які потребують вирішення. Хоча з окремих досліджень можна зробити припущення про наявність, зокрема, гендерних, вікових та етнічних відмінностей. Як наслідок, на основі публікацій про результати досліджень, які існують на сьогоднішній день, неможливо розробити цілісну, диферен-

ційовану програму попередження аутоагресивної поведінки студентської молоді.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити особливості смисложиттєвих орієнтацій та їх вплив на схильність до аутоагресивної поведінки студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. В емпіричному дослідженні використано такі методи дослідження:

– методика «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д.О Леонтєва, яка є адаптованою версією методики Дж. Крамбо та Л.Т. Махолика «Цілі життя» (Purpose-in-Life Test, PIL) [21–23], що представляє собою шість психодіагностичних шкал, які визначають цілі життя, процес життя, результат життя, локус контролю-Я, локус контролю-життя та загальний показник осмисленості життя [10–12];

– авторська методика, яка направлена на вимір схильності до аутоагресивної поведінки студентської молоді (Додаток А);

– статистично-математичні методи опрацювання даних (критерій χ^2 Пірсона, метод рангової кореляції ρ Спірмена, дисперсійний аналіз) з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0).

Вибірку досліджуваних склали 302 студенти вищих навчальних закладів м. Києва віком від 16 до 51 року, яких було розподілено на групи за статтю: 67,1% жінок, 32,9% чоловіків.

На першому етапі дослідження за методикою Д.О. Леонтєва виявлено розподіл досліджуваних студентів за видами смисложиттєвих орієнтацій (табл. 1).

Як випливає з даних, наведених у Таблиці 1, найбільше у студентській молоді ви-

ражені показники локусу контролю-життя. Так, високий рівень локусу контролю-життя виявлений у 12,7% молоді. Отже, практично десята частина студентів, які брали участь у нашому дослідженні, вважає, що людині дано контролювати своє життя, вільно приймати рішення та втілювати їх у життя. Середній рівень локусу контролю-життя виявлено у 74,7% досліджуваних. Низький рівень локусу контролю-життя виявлено у 12,7% молоді, ці студенти вважають, що життя людини не підвладне свідомому контролю, а воля вибору – це ілюзія.

Другу позицію у досліджуваній нами групі посідають показники процесу життя. Високий рівень процесу життя виявлено у 10,7% молодих людей, які вважають процес свого життя цікавим та емоційно наповненим. Середні показники виявлено у 70,9% студентства. Низький рівень встановлено у 17,0% юнаків та дівчат, це студентська молодь, яка не задоволена своїм теперішнім.

Як видно з табл. 1, високий рівень результату життя встановлено у 10,3% студентів, які задоволені власною самореалізацією. Середній рівень результату життя характерний для 72,4% досліджуваних молодих людей. Низький рівень результату життя встановлено у 17,2% студентства, ці молоді люди характеризуються незадоволеністю прожитої частини життя. Проте для цієї вікової категорії означений фактор не є найважливішим.

Середню позицію у досліджуваній нами вибірці посідають показники осмисленості життя: високий рівень виявлено у 10,1% студентської молоді. Осмисленість життя – це загальна сума інших показників смисложиттєвих орієнтацій. Середній рівень осмисленості життя встановлено у 76,1% студентів. Низький рівень – у 13,8% осіб.

У досліджуваній нами групі високий рівень цілей життя виявлено у 5,4% студентської молоді, яку характеризує наявність цілей у власному житті, які надають їй направленість та часову перспективу. Ця смисложиттєва орієнтація тільки формується у юнацькому віці, тому одночасно і є важливими для молоді людини фактором, і має низькі показники, що показують отримані нами результати.

Як видно з табл. 1, найменше у студентській молоді виражені показники локусу контролю-Я – 4,0%. Молодь вважає себе сильною особистістю, яка має достатню волю вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей та уявленнями про його сенс.

Цікавий той факт, що за всіма шкалами смисложиттєвих орієнтацій більше ніж дві третини досліджуваних студентів характе-

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних студентів за рівнями смисложиттєвих орієнтацій

Шкали	Рівні смисложиттєвих орієнтацій, кількість досліджуваних у %		
	Низький	Середній	Високий
Рівні локусу контролю-життя	12,7	74,7	12,7
Рівні процесу життя	17,0	70,9	12,1
Рівні результату життя	17,2	72,4	10,3
Рівні осмисленості життя	13,8	76,1	10,1
Рівні цілей життя	18,2	76,4	5,4
Рівні локусу контролю-Я	12,0	84,0	4,0

ризуються середнім рівнем їх вираженості, тобто мають здатність до формування моральних якостей, напрацювання ціннісних орієнтацій та ідеалів, а також усвідомлення особистісного смислу життя.

На другому етапі емпіричного дослідження за авторською методикою (Додаток А) визначено рівні схильності студентської молоді до аутоагресивної поведінки: високий (29,7%), середній (24,6%), низький (45,7%).

На наступному етапі емпіричного дослідження за результатами дисперсійного аналізу досліджено, наскільки осмисленість життя впливає на схильність до аутоагресивної поведінки у студентів вищих навчальних закладів загалом та залежно від статі студентів зокрема (рис. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

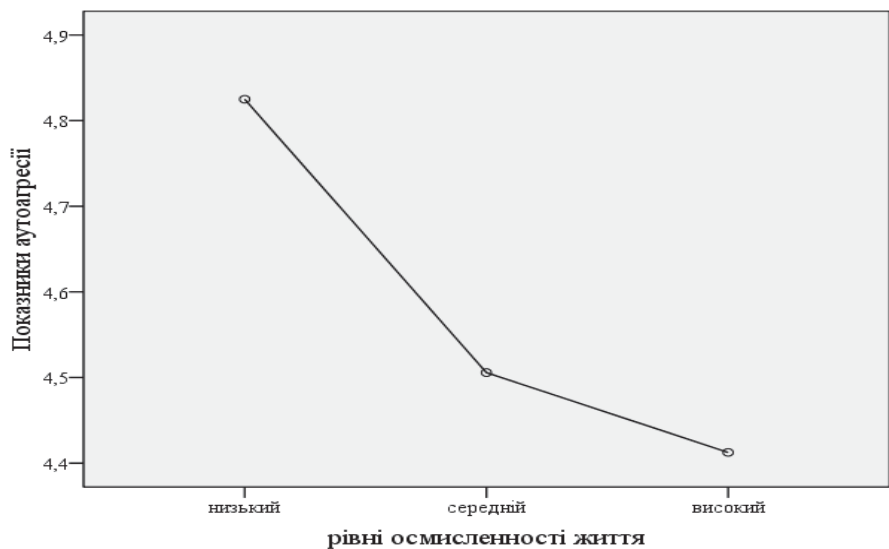
Так, з рис. 1 випливає, що зі збільшенням рівня осмисленості життя схильність до аутоагресивної поведінки у молоді зменшується (відмінності на рівні тенденції, $p = 0,1$).

Дослідження Д.О. Леонтьєвим накопичених емпіричних даних різних авторів показали, що різні науковці повідомляють суперечливу інформацію про зв'язок осмисленості життя з іншими факторами. Але єдиний стійкий зв'язок, який виявив Д.О. Леонтьєв – це від'ємна кореляція зі шкалою депресії [11, с. 9; 21–25], яка може бути причиною аутоагресивної поведінки людини. Також отримані нами результати збігаються з даними Дж. Крамбо та Л.Т. Махолика щодо зворотної кореляції осмисленості життя з факторами нейротизму та тривожності [11, с. 9], які також можуть впливати на схильність до аутоагресії. Як видно з рис. 1, наші дані узгоджуються з теорією В. Франкла в тому, що невдача у пошуку людиною сенсу свого життя веде до відчуття втрати смислу та є причиною ноогенних неврозів і схильності людини до аутоагресивної поведінки. В. Франкл вважав,

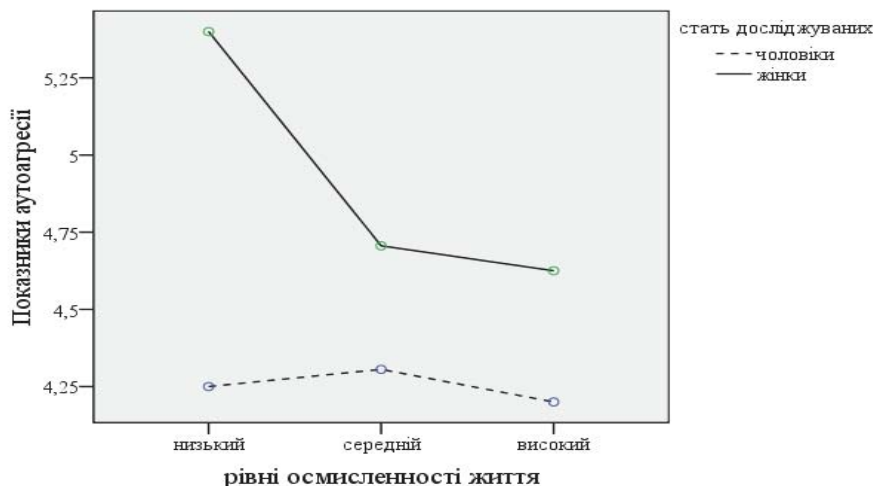
що людина сама мусить знайти свій шлях, свій смисл життя, і тоді вона зможе подолати будь-які труднощі, в неї вистачить сил подолати будь-які проблеми й уникнути тим самим аутоагресивного акту [11].

Як уже було зазначено вище, рівень осмисленості життя за отриманими даними від'ємно корелює зі схильністю до аутоагресивної поведінки у студентів, особливо у жінок (рис. 2).

Але як видно з рис. 2, для чоловіків зі збільшенням осмисленості життя рівень схильності до аутоагресії не змінюється. На думку А.Г. Хайбулаєвої, студенти-юнаки (слов'яни) мають дуже низький рівень осмисленості життя, а студенти-дівчата (слов'яни) мають підвищені показни-

Рис. 1. Особливості аутоагресивної поведінки студентів вищих навчальних закладів залежно від рівня осмисленості життя

Рис. 2. Особливості аутоагресивної поведінки студентів вищих навчальних закладів різної статі залежно від рівня осмисленості життя

ки осмисленості життя, порівняно з іншими національними групами студентів [19]. Хоча саме чоловіки, за даними К. Муздибаєва [11, с. 9; 14], мусять мати вищі показники осмисленості життя, ніж жінки. Саме цим, на наш погляд, можна пояснити відсутність від'ємної кореляції між осмисленістю життя та аутоагресією у чоловіків у нашій вибірці.

Як видно з рис. 3, зі збільшенням рівня цілей у житті схильність до аутоагресивної поведінки у студентської молоді зменшується ($p < 0,05$).

Зокрема, це характерно для жінок (рис. 4). Як видно з рис. 4, для чоловіків зі

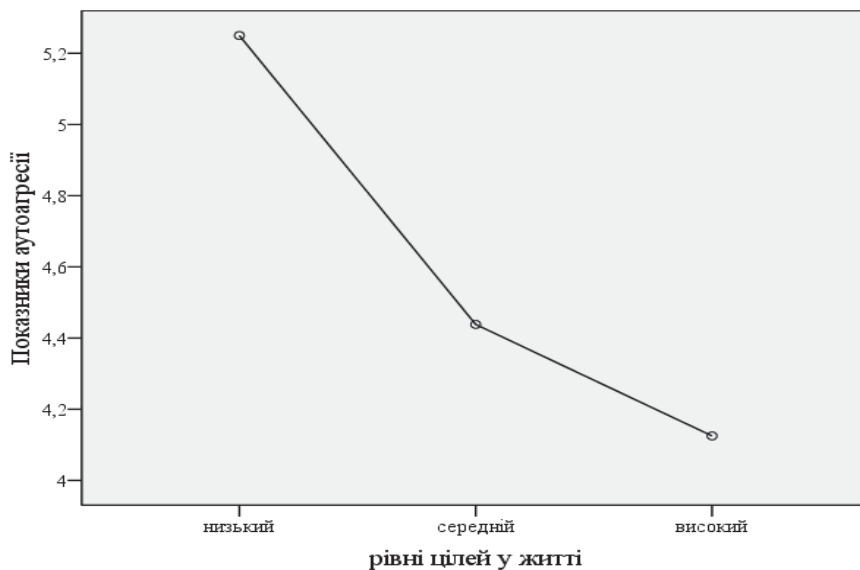
збільшенням рівня цілей у житті рівень схильності до аутоагресії спочатку збільшується, а потім зменшується. Це можна пояснити тим, що шкала цілі життя може не нести ідею осмисленості життя. Бо згідно з думкою Д.О. Леонтьєва (автора методики) цілі у житті не завжди у людей підкріплені особистою відповідальністю за їх реалізацію у майбутньому і навіть можуть не мати реальної опори у теперішньому [11, с. 14].

Цілі у житті у чоловіків, на думку О.Н. Мухіярової, традиційно пов'язані із самореалізацією їх у професійній діяльності, а в юнацькому віці тільки відбувається сам процес її формування [15]. Домінуючою ж смисложиттєвою орієнтацією (згідно з І.П. Макаровою та нашими результатами) в юнацькому віці є орієнтація на процес життя [13, с. 95]. Для жінок традиційно, як вважає О.Н. Мухіярова, найважливішими смисложиттєвими орієнтаціями залишаються процес життя та його емоційна насиченість. На її думку, саме зниження цих показників веде до постійних депресій у жіночій статі [15]. Отримані ж нами дані показують, що у досліджуваних нами студентів смисложиттєва орієнтація «процес життя» посідає перше місце серед інших показників.

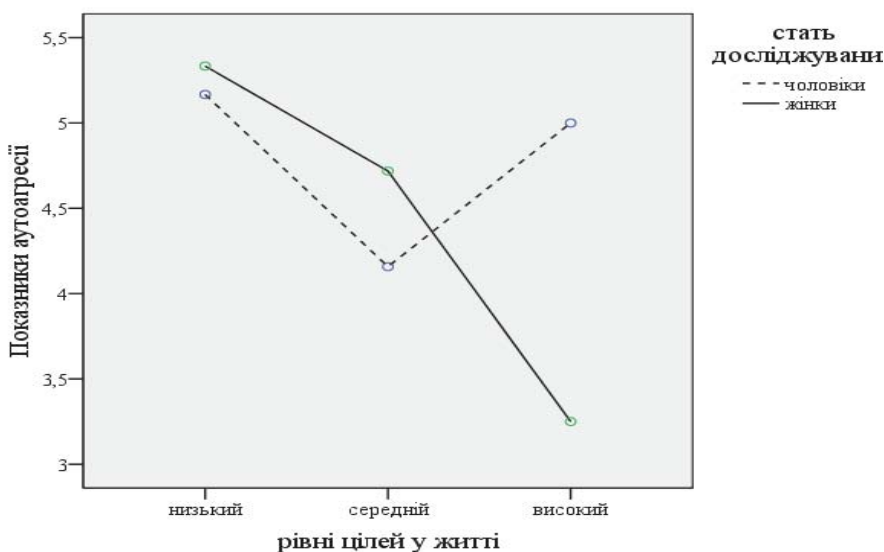
Крім того, виявлено (рис. 5, 6, 7), що схильність до аутоагресивної поведінки у досліджуваних від'ємно корелює з процесом життя (на рівні тенденції, $p = 0,07$), результатом життя ($p < 0,01$) та локусом контролю-життя ($p < 0,01$).

Отже, зі збільшенням рівня процесу життя, результату життя та локусу контролю-життя схильність до аутоагресивної поведінки у студентів зменшується. Розбіжностей у результатах за даними показниками залежно від статі не виявлено.

Також встановлено, що рівень локусу контролю-Я від'ємно корелює зі

Рис. 3. Особливості аутоагресивної поведінки студентів вищих навчальних закладів залежно від цілей у житті

Рис. 4. Особливості аутоагресивної поведінки студентів вищих навчальних закладів різної статі залежно від цілей у житті

схильністю до аутоагресивної поведінки у студентської молоді, тобто зі збільшенням контролю-Я схильність до аутоагресивної поведінки у молодих людей зменшується ($p < 0,05$). Особливо це характерно для жінок (рис. 6).

Водночас, як видно з рис. 6, для чоловіків такої чіткої залежності не виявлено, тобто зі збільшенням контролю-Я рівень схильності до аутоагресивної поведінки спочатку зменшується, а потім збільшується. Як показують дослідження І.П. Макарової, локус контролю-Я у юнаків-студентів нижче, ніж у старших школярів, а у дівчат спостерігається зворотна картина. На думку І.П. Макарової [13, с. 96], це пояснюється традиційними сімейними стереотипами, що дівчинка у старшому шкільному віці повинна ще знаходитися під наглядом батьків, а хлопчик – формувати бажання до самостійності.

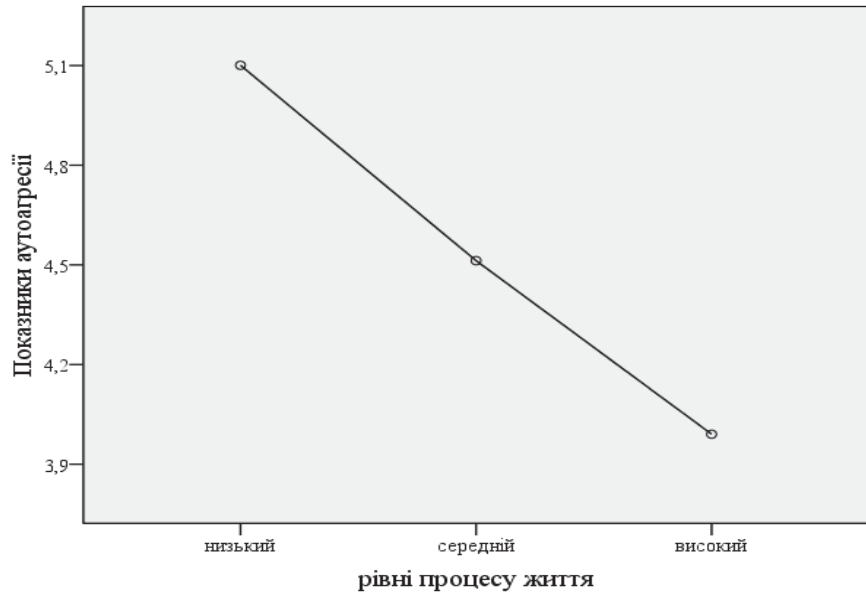
Тому загально знижений рівень у юнаків-студентів локусу контролю-Я (порівняно зі старшими школярами) не може достатньо впливати на зниження схильності їх до аутоагресивної поведінки.

Таким чином, за всіма шкалами опитувальника СЖО встановлено статистично значущі відмінності або відмінності на рівні тенденції, які свідчать про тісний взаємозв'язок смисложиттєвих орієнтацій та схильності до аутоагресивної поведінки студентської молоді.

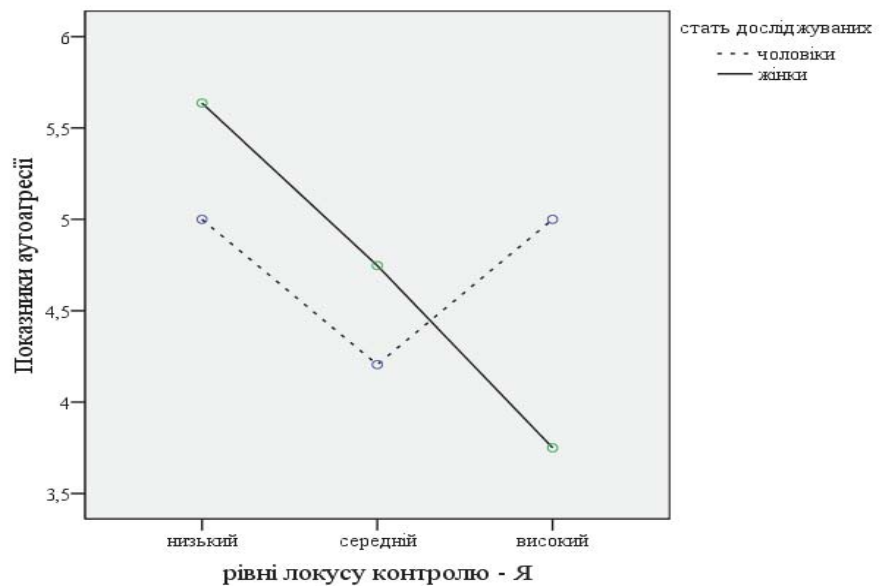
Висновки з проведеного дослідження. Виявлено стійку зворотну кореляцію між всіма видами смисложиттєвих орієнтацій та схильністю до аутоагресивної поведінки у студентів вищих навчальних закладів. При тому практично дві третини студентів, які брали участь у дослідженні, за всіма шкалами смисложиттєвих орієнтацій мають середній рівень, тобто мають здатність до формування мо-

ральних якостей, напрацювання ціннісних орієнтацій та ідеалів, усвідомлення особистісного сенсу життя.

Визначено особливості схильності студентів вищих навчальних закладів різної статі до аутоагресивної поведінки залежно від їх смисложиттєвих орієнтацій. Такі особливості виявлено насамперед відносно відсутності впливу смисложиттєвих орієнтацій «осмисленість життя», «цілі життя», «локус контролю-Я» на зниження схильності до аутоагресивної поведінки у чоловіків.

Рис. 5. Особливості аутоагресивної поведінки студентів вищих навчальних закладів залежно від рівнів орієнтації на процес життя

Рис. 6. Особливості аутоагресивної поведінки студентів вищих навчальних закладів різної статі залежно від локусу контролю-Я

У жінок виявлено стійку негативну кореляцію між рівнем схильності до аутоагресивної поведінки та всіма видами смисложиттєвих орієнтацій.

Відповідно, доцільним уявляється необхідність розроблення диференційованої програми попередження аутоагресивної поведінки молоді, зокрема та девіантної поведінки людини взагалі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та апробації диференційованої програми попередження аутоагресивної поведінки молоді з урахуванням їх гендерних особливостей та особливостей їх смисложиттєвих орієнтацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизни / К.А. Абульханова-Славская // Психология формирования и развития личности. – М.: Наука, 1981. – С. 29–45.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
3. Акопов Г.В. Проблема сознания в психологии. Отечественная платформа / Г.В. Акопов. – Самара: Изд-во Самар. гос. пед. ун-та, 2002. – 206 с.
4. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л.И. Анцыферова // Психологический журнал. – 1994. – № 1. – С. 3–16.
5. Асмолов А.Г. Личность как предмет психологического исследования / А.Г. Асмолов. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 104 с.
6. Бодалев А.А. О смысле жизни человека, его акме и взаимосвязи между ними / А.А. Бодалев // Мир психологии. – 2001. – № 2. – С. 54–58.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. (Психологическое исследование) / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
8. Братусь Б.С. Общепсихологическая теория деятельности и проблема единиц анализа личности / Б.С. Братусь // А.Н. Леонтьев и современная психология / под ред. А.В. Запорожца. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. – С. 212–219.
9. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
10. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, структура и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 486 с.
11. Леонтьев Д.А. Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) / Д.А. Леонтьев. – 2-е изд. – М.: Смысл, 2000. – 18 с.
12. Факторная структура теста смисложиттєвих орієнтацій / [Д.А. Леонтьев, М.О. Калашников, О.Э. Калашникова] // Психологический журнал, 1993. – Т. 14. – № 1. – С. 150–155.
13. Макарова И.П. Особенности переживания экзистенциальных страхов юношами и девушками с разными смисложиттєвими направленностями: дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / И.П. Макарова. – Ростов-на-Дону, 2014. – 177 с.
14. Муздыбаев К. Удовлетворенность жизнью, ощущение счастья, переживание смысла собственного бытия / К. Муздыбаев // Рабочий класс СССР на рубеже 80-х годов. – М., 1981. – С. 181–198.
15. Мухиярова Е.Н. Особенности переживания одиночества мужчинами и женщинами возраста средней взрослости / Е.Н. Мухиярова // Психология XXI века: мат. межд. межвуз. научн.-практ. конф. студ., асп. и мол. спец. «Психология XXI века» / под ред. В.Б. Чеснокова. – СПб., 2004. – С. 210–214.
16. Серый А.В. Система личностных смыслов: структура, функции, динамика / А.В. Серый. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. – 272 с.
17. Тихомиров О.К. Психология мышления / О.К. Тихомиров. – 2-е изд. – М.: АCADEMIA, 2002. – 288 с.
18. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл; общ. ред. Л.Я. Гозмана, Д.А. Леонтьева. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
19. Хайбулаева А.Г. Динамика ценностных и смисложиттєвих орієнтацій молоді в поліетнічеській освітній середі: дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / А.Г. Хайбулаева. – Махачкала, 2015. – 194 с.
20. Чудновский В.Э. Смысл жизни и судьба человека / В.Э. Чудновский // Психологические и философские проблемы смысла жизни / под ред. А.А. Бодалева. – М.: Изд-во ПИРАО, 1997. – С. 57–72.
21. Crumbaugh J.S. Cross-validation of Purpose-in-Life Test based on Frankl's concept / J.S. Crumbaugh // J. of Individual Psychology. – 1968. – Vol. 24. – P. 74–81.
22. Crumbaugh J.S. The Seeking of Noetic Goals Test (SONG): a complementary scale to the Purpose in Life Test (PIL) / J.S. Crumbaugh // J. of Clinical Psychology, – 1977. – Vol. 33. – № 3. – P. 900–907.
23. Crumbaugh J.S. An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis / J.S. Crumbaugh, L.T. Maholick // J. of Clinical Psychology. – 1964. – Vol. 20. – № 2. – P. 200–207.
24. Crumbaugh J.S. Manual of Instructions for the Purpose in Life Test. neurosis / J.S. Crumbaugh, L.T. Maholick. – Munster (Indiana), 1981. – 64 p.
25. The Purpose in Life Questionnaire in a Chinese Context / [D. Shek, E. Hong, M. Cheung] // The Journal of Psychology. – 1987. – Vol. 121. – №1. – P. 77–83.

Додаток А
Методика О.М. Мусаелян
«Визначення рівня схильності до аутоагресивної поведінки»

Інструкція до тесту

Якщо ви повністю згодні з твердженнями про ті чи інші особливості поведінки, які представлено у опитувальнику, то навпроти номеру твердження поставте «+», якщо ні – «-».

1. Я вважаю, що я людина крайнощів.
2. Я дуже важко адаптуюсь у новому колективі, а іноді зовсім залишаюсь самотнім.
3. У мене є татування (пірсинг, брендинг, скарифікація тощо).
4. Я часто відчуваю почуття безпорадності у складних ситуаціях.
5. Якщо я ображаюсь, то це надовго.
6. Іноді я не бачу сенсу власного життя.
7. Друзі мені часто говорять, що я великий альтруїст.
8. Коли мене ображають, мені важко відповісти грубо.
9. Я не вважаю, що одноразовий прийом легкого наркотику дуже небезпечний для здоров'я.
10. Я часто відчуваю тривогу, яка не минає.
11. Я часто бачу сни із сюжетами катастроф (наприклад, загибеллю людей).
12. Я люблю водити автомобіль на високій швидкості (або коли водій веде автомобіль на високій швидкості).
13. Я завжди цікавився холодною зброєю.
14. Іноді мені здається, що я ідеаліст.
15. Якщо у мене не складаються стосунки з оточуючими, я довго думаю про те, чи не сам я винен.
16. Я люблю види спорту, які пов'язані з ризиком.

17. У мене на сьогодні не найкращі стосунки з рідними.

18. Я не вважаю себе впевненою людиною.

19. Я думав про те, чи не поїхати мені в АТО (у зону бойових дій).

20. Рідні мені часто кажуть, що я рідко слідкую за своїм здоров'ям.

21. Я вважаю, що я максималіст.

22. Мені багато за що соромно у своєму житті.

23. Я вважаю, якщо людина тримає кількість вживання алкоголю під контролем, то небезпеки не існує.

24. Іноді я занадто багато розмірковую над тим, чи правильно я вчинив.

25. Я часто приймаю лікарські засоби без призначення лікаря.

26. Я буду будувати взаємовідносини у своїй сім'ї зовсім по-іншому.

27. Коли мені потрібно бути у формі, я часто швидко знижую вагу.

28. Мені складно спланувати щось на тривалий період.

Опрацювання результатів

Підраховується кількість позитивних відповідей (+), поставлених відповідно до інструкції.

До 8 балів – схильність до аутоагресивної поведінки низька або відсутня; від 9 до 13 балів – середній рівень схильності до аутоагресивної поведінки; понад 13 балів – високий рівень схильності до аутоагресивної поведінки.